

Mgr. et Mgr. Lukáš Tichý

Jaderné odstrašení i spolupráce?

(Ruská bezpečnostní a zahraniční politika 2008-2012)

INFORMACE

Hlavním cílem příspěvku je deskripce a analýza bezpečnostní a zahraniční politiky Ruské federace v letech 2008-2012, tedy v období prezidentství Dmitrije Medveděva, [1] na pozadí tzv. bezpečnostní kultury coby formy respektive modelu, který po generace ovlivňuje vědomí a chování lidí. Ruská zahraniční politika totiž udržuje určitou kontinuitu. Na jedné straně zdůrazňuje hrozbu ze strany USA a NATO, na straně druhé otevřenost k jednání. Je navrhováno založení nové bezpečnostní organizace, která by měla podle ruského mínění zajistit skutečnou spolupráci a bezpečnost. Specifickým rysem ruské zahraniční politiky je užívání energie a surovin jako mocenského nástroje. Struktura příspěvku je chronologická, tj. sleduje časovou osu i návaznost jednotlivých zahraničně politických a bezpečnostních dokumentů.

Úvod

Dmitrij Medveděv ve funkci prezidenta Ruské federace působil v letech 2008-2012. Základním rámcem jeho bezpečnostní a zahraniční politiky byla koncepce multilaterálního uspořádání světa, kde se „nové Rusko“ jako stále sílící velmoc stane jedním z vedoucích center. Začátkem srpna 2008 rozhodl o vojenském konfliktu s Gruzii a následně nařídil provést další reformu ruských ozbrojených sil, včetně modernizace zbraňových systémů. Pokračoval ve zveličování hrozeb ruské národní bezpečnosti současně se zdůrazňováním možnosti užití jaderných zbraní. I když během jeho prezidentského období došlo k obnovení bezpečnostní spolupráce mezi Ruskem, USA a NATO, byly vzájemné bezpečnostní vztahy zatíženy řadou sporných otázek.

Bezpečnostní a zahraniční politika Ruské federace (RF) v letech 2008-2012 je zkoumána prostřednictvím koncepce bezpečnostní kultury E. Kirchnera. [2] Pojem bezpečnostní kultura vychází z poznatku, že „kultura v nejobecnějším slova smyslu funguje jako forma, vzor, jako model, který po generace ovlivňuje vědomí a chování lidí. Kultura není neměnným modelem, přizpůsobuje se společenským změnám“. [3] V tomto kontextu autor tvrdí, že ruská bezpečnostní a zahraniční politika v období prezidentství D. Medveděva může být charakterizována těmito čtyřmi hlavními rysy:

- a) prosazováním multilateralismu,
- b) zveličováním hrozeb ruské národní bezpečnosti,
- c) zdůrazňováním možnosti využívání jaderného odstrašování,
- d) užíváním energetiky jako politického nástroje.

K potvrzení autorova předpokladu budou jednotlivé charakteristiky bezpečnostní a zahraniční politiky RF prověřovány na základě analýzy tří strategických dokumentů, které byly během funkčního období ruského prezidenta D. Medveděva uveřejněny, tj. Koncepce zahraniční politiky RF, Národní bezpečnostní strategie RF do roku 2020 a Vojenská doktrína RF.

Zároveň bude pozornost ve zkoumaném období 2008-2012 věnována hlavním událostem vnitřní a vnější politiky RF, zejména rusko-gruzínskému konfliktu, návrhu D. Medveděva na vytvoření nové bezpečnostní architektury v Evropě a procesu modernizace ruské armády. V poslední části článku budou popsány a analyzovány bezpečnostní vztahy Ruska s EU, NATO a USA a k událostem tzv. arabského jara.

1. Koncepce zahraniční politiky Ruské federace

Stejně jako Vladimir Putin, také D. Medveděv na začátku svého funkčního období uveřejnil dne 12. července 2008 novou **Koncepci zahraniční politiky Ruské federace** (KVP 2008), která konstatovala posílení role Ruska v mezinárodních vztazích, zvýšení jeho odpovědnosti za globální dění i snahu účastnit se formulace a implementace mezinárodní agendy. [4] Jestliže cílem Koncepce zahraniční politiky Ruské federace 2000 (KVP 2000) bylo pozitivní vnímání RF ve světě, pak verze z roku 2008 mluví o objektivním vnímání RF jako demokratického státu se sociálně orientovanou tržní ekonomikou a nezávislou zahraniční politikou, opět tedy ohlas principu Ruska jakožto *sovereign democracy a normal great power*. [5]

V otázkách národní bezpečnosti byl zdůrazněn nesouhlas s unilaterálními akcemi, které dle dokumentu pouze destabilizují mezinárodní situaci a ignorují principy mezinárodního práva. Jako příklad je dvakrát zmíněna americká protiraketová obrana.

Podle první zmínky se RF zasazuje o vytvoření systému kolektivní reakce na možné raketové hrozby a vystupuje proti jednostranným krokům v oblasti strategické protiraketové obrany. Podle druhé zmínky se RF důsledně zasazuje o zabránění závodům ve zbrojení a vystupuje proti snahám vytvářet a rozmisťovat destabilizující zbraně, včetně nových typů, k nimž RF řadí systém protiraketové obrany. [4]

Proti unilateralismu pak KVP 2008 zdůrazňuje principy multipolarity a multilateralismu v mezinárodních vztazích, které nadále mají tvořit jeden ze stěžejních pilířů ruské zahraniční politiky, a jmenuje cíle v oblasti zajištění národní bezpečnosti: zachovat suverenitu a posílit autoritu RF ve světovém společenství.

Zajímavé jsou drobné změny, které doznaly regionální priority. Na prvním místě je v souladu s dlouhodobým trendem jmenována bilaterální a multilaterální spolupráce v oblasti Společenství nezávislých států (SNS), explicitně prevence destabilizace ve Střední Asii a v Zakavkazsku, důraz na integrační struktury typu Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti (OSKB) či Šanghajske organizace spolupráce (ŠOS). Hned na druhém místě figuruje evropská dimenze ruské zahraniční politiky.

Dále KVP 2008 zmiňuje vztahy s NATO, kdy je RF připravena rozvíjet bezpečnostní spolupráci s NATO na půdě Rady NATO-Rusko, a zároveň vyhodnocovat, jak je NATO připraveno k řádnému partnerství s Ruskem, jak plní svůj závazek nezajišťovat svou bezpečnost na úkor bezpečnosti Ruské federace. Podle KVP 2008 Rusko zachovává odmítavý postoj k rozšíření Aliance, konkrétně k plánům přijetí Ukrajiny a Gruzie za členy NATO. [4] Podobná ambivalence je zmíněna i ve vztazích s USA.

■ Rusko-gruzínský konflikt

Necelý měsíc po uveřejnění Koncepce zahraniční politiky RF došlo mezi Ruskem a Gruzii k pětidennímu vojenskému konfliktu (7.-12. srpna 2008), jehož výsledkem bylo

uznání nezávislosti dvou gruzínských separatistických regionů Jižní Osetie a Abcházie ze strany Ruska.

Přestože KVP 2008 upřednostňuje multilateralismus před unilateralismem, byla pětidenní válka mezi RF a Gruzii jednoznačně vedena unilateralním rozhodnutím Ruska o zahájení vojenského konfliktu s Gruzii. Podle de Haase hlavními politickými a strategickými cíli, které ruské vojenské operace vůči Gruzii sledovaly, bylo jednak zabránit gruzínským politickým činitelům znovu ovládnout separatistické regiony Jižní Osetie a Abcházie a dosáhnout změny režimu v Gruzii odstraněním prezidenta M. Saakašviliho, ale také zabránit Gruzii a Ukrajině ve vstupu do NATO a zničit gruzínskou vojenskou sílu. [6]

V případě rusko-gruzínského konfliktu nešlo ovšem ze strany RF o preemptivní vojenský úder. Ruské vojenské jednotky nepodnikly preemptivní vojenský úder vůči Gruzii s cílem předejít vojenskému útoku ze strany Gruzie. Rusko zahájilo vojenské operace proti gruzínské armádě až poté, co gruzínský prezident M. Saakašvili nařídil vojenskou intervenci do regionu Jižní Osetie. Následně došlo k otevření druhé fronty v Abcházii a vytlačení gruzínských vojenských jednotek z obou separatistických regionů. Ruská armáda podnikla také několik vojenských operací na území samotné Gruzie. [7]

Zde nebyly splněny všechny charakteristické znaky tzv. *militarismu*. [8] Nicméně první rys militarismu, spoléhání na vojenské nástroje, které dostaly jednoznačnou přednost před politickým vyjednáváním či stupňováním diplomatického a ekonomického nátlaku, byl v případě rusko-gruzínského konfliktu splněn určitě.

Sporným se jeví druhý rys militarismu, v podobě vojenského úderu proti určitému státu, Gruzii. Ruský vojenský útok sice byl naměřený vůči Gruzii a vojenské síle, ale hlavním cílem bylo porazit a vytlačit gruzínskou armádu ze separatistických regionů Jižní Osetie a Abcházie, a ne obsazení samotné Gruzie. V případě rusko-gruzínského konfliktu nebyl naplněn ani třetí rys militarismu, zdůrazňování vojenské dimenze bezpečnostních hrozeb na úkor dimenzí nevojenských, a čtvrtý rys militarismu se také nenaplnil, když Gruzie nebyla označena za vážnou vojenskou hrozbu RF. Rusko-gruzínský konflikt nebyl ze strany RF zahájen pod vojenským tlakem. Bylo tomu přesně naopak – přípravy a samotný vojenský konflikt s Gruzii byly realizovány spíše na základě rozhodnutí ruského prezidenta D. Medveděva, případně premiéra V. Putina a užšího politického vedení Ruska.

Militarismus je mentalita sui generis. Je to systém hodnot a uvažování, který je na vzestupu v dobách, kdy stát chce demonstrovat svoji sílu a nadřazenost vůči jiným, nebo když je vystaven bezpečnostní hrozbě. V mezinárodních vztazích se militarismus využívá k přípravě na vedení válek nebo na intervence v zahraničí. Pokud vyšetříme respektive analyzujeme všechny aspekty rusko-gruzínského konfliktu podle metodologie Johana Galtunga, v tomto případě ze strany Ruska nejde o projevy tzv. militarismu.

2. Národní bezpečnostní strategie Ruské federace do roku 2020

Ruský prezident dne 12. května 2009 podepsal dekret, jímž schválil **Národní bezpečnostní strategii Ruské federace do roku 2020** (NBS 2009). [9] Proti Koncepci národní bezpečnosti z roku 2000 (KNB 2000), je NBS 2009 charakterizována větším

optimismem a důvěrou, které se projevují absencí představy obklíčení RF globálními mocnostmi. Podle této strategie by mělo být cílem Ruska společně s novým americkým prezidentem Barackem Obamou obnovení vztahů se Západem, které se měly zaměřit více na spolupráci než vzájemné ohrožování. NBS 2009 v sobě kombinuje prvky kontinuity, změny a pragmatismu, ovlivněné ochotou obnovit dobré vztahy s USA a NATO k překonání negativního efektu gruzínského konfliktu.

NBS 2009 definuje jako hlavní prioritu národní bezpečnosti ochranu státu a jeho občanů, ale také potřebu zlepšit kvalitu života ruských občanů a zvýšení ekonomického růstu. Podle této strategie podmínky národní bezpečnosti závisí především na ekonomickém potenciálu země, sociálně-ekonomický rozvoj je stejně důležitý jako vojenská bezpečnost. Ruská federace by se měla stát globální velmocí, jejíž činnost bude zaměřena na podporu strategické stability a vzájemně prospěšné partnerské vztahy.

Dalším prioritním zájmem RF je podle NBS 2009 ochrana ruských občanů v tzv. blízkém zahraničí. Tento národní zájem byl ve skutečnosti již použit k legitimizaci ruského konfliktu s Gruzii v srpnu 2008. Stejně tak s tehdejší situací v Abcházii a Jižní Osetii souvisel i s nutností působení ruských vojenských kontingentů v konfliktních oblastech, které podporují mezinárodní stabilitu. [10]

Tradičně klíčovým prvkem ruských strategických dokumentů je vnímání hrozby národní bezpečnosti. Jako hlavní hrozbu ruské národní bezpečnosti označuje především vojenskou a zahraniční politiku řady zemí, zaměřenou na získání vojenské převahy, které má být dosaženo prostřednictvím budování jaderných a konvenčních strategických zbraní, jednostranného vývoje obrany proti balistickým raketám a militarizace vesmíru, což může vyvolat nové závody ve zbrojení. Jako hrozba se jeví rovněž nedodržování mezinárodních dohod o kontrole zbrojení a omezení a snížení počtu jaderných zbraní. Mimo vnější hrozby uvádí také hrozby domácí, kam patří terorismus, separatismus a radikalismus ap. [9]

Stejně jako KNB 2000, také NBS 2009 označuje za nepřijatelné pro národní bezpečnost ignorování zájmů RF jako velmoci, rozšiřování NATO v blízkosti ruských hranic a pokusy NATO hrát globální roli v bezpečnostních vztazích. Stejně tak označila za hrozbu budování amerického protiraketového štítu v Evropě.

Zatímco v KNB 2000 byly USA – v souvislosti s kosovskou krizí – označeny pouze za vedoucí stát koalice západních mocností, které prostřednictvím unilaterálních vojenských akcí usilují o světovou dominanci, [11] nová NBS podporuje úsilí o rovné, smysluplné a ucelené partnerství s NATO a s USA v otázkách vojenské kontroly, nešíření zbraní hromadného ničení, boje proti terorismu, řešení regionálních konfliktů, a vyzývá ke společné dohodě o nové bezpečnostní architektuře v Evropě. [12]

Jistá ambivalence se projevuje v otázce jaderných zbraní. NBS 2009 žádá modernizaci ozbrojených sil a jaderných zbraní, jež by vyvážily slabé konvenční síly. Jaderné odstrašování má ruskou vojenskou sílu zdůraznit. Zaměřuje se na udržení jaderné parity s USA coby odpověď na její evropský protiraketový štít, nicméně tentýž dokument zároveň navrhuje jaderné odzbrojení a pokračování v rozhovorech se Spojenými státy o snížení počtu jaderných zbraní. [13]

Důležitým tématem Národní bezpečnostní strategie Ruské federace do roku 2020 (SNB 2009) je otázka energetické bezpečnosti a význam nerostného bohatství pro ekonomický rozvoj RF, přičemž strategie považuje využívání energetických komodit za významný prostředek obrany suverenity a posilování vlivu Ruska ve světě. Zároveň

označuje energetickou bezpečnost za hrozbu, protože soupeření o energetické zdroje může vytvářet napětí, které následně vyústí v použití vojenské síly v blízkosti hranic Ruska a jeho spojenců, a může tak vést k ozbrojeným konfliktům. [9]

Národní bezpečnostní strategii Ruské federace do roku 2020 demonstrovala vyvážený a realistický pohled na bezpečnostní situaci Ruska a zahrnula široké spektrum bezpečnostních otázek. Pokud jde o vnější bezpečnostní hrozby, poukazuje na tradiční přístup ruského bezpečnostního myšlení vůči Západu. V důsledku toho můžeme Národní bezpečnostní strategii RF do roku 2020, až na některé výjimky, považovat za pokračování asertivní politiky Ruska, kterou zahájil a realizoval předchozí ruský prezident V. Putin.

■ Vojenská reforma a modernizace armády Ruské federace

Konflikt Ruska s Gruzii ukázal, že úroveň stávající ruské výzbroje je ještě horší, než se původně předpokládalo. To následně přesvědčilo politické a vojenské vedení RF, že musí modernizovat a urychlit proces zavádění nových zbraňových systémů. Již v září 2008 proto D. Medveděv ve svém prvním prohlášení zdůraznil nutnost jejich modernizace, a zároveň nařídil urychlit modernizační plány pro ozbrojené síly RF, jejich organizační struktury a personál. [14] Hlavní cíle reorganizačních a modernizačních plánů byly následující:

- a) zvýšit bojovou pohotovost ozbrojených sil RF,
- b) snížit počet starších důstojníků, a zároveň zvýšit počet mladších důstojníků,
- c) zajistit, aby ozbrojené síly RF měly odpovídající vybavení a moderní zbraně, přednost jaderných zbraní před konvenčními.

V roce 2008 bylo ve stavu trvalé pohotovosti pouze 20 % vojenských jednotek. Podle reformních plánů měly být všechny jednotky připraveny k nasazení trvale. [15] Počet vojenských jednotek se měl snížit. Dále upravit poměr nových a zastaralých zbraní do roku 2020 v poměru 80 % ku 20 %. [16] V roce 2008 byl poměr přesně obrácený, tj. 80 % výzbroje ruské armády tvořily zastaralé zbraně a pouze 20 % byly zbraně nové (moderní). Rozsáhlé přezbrojování mělo být zahájeno v r. 2011. [17]

Podle plánů reformy by nejpozději do deseti let mělo dojít ke snížení počtu civilních pracovníků a vybudování jednotek rychlé reakce. Stejně jako V. Putin, i D. Medveděv upřednostňoval modernizaci jaderných zbraní, jako záruky národní bezpečnosti, na úkor zbraní konvenčních. Na pořízení jaderných zbraní budou vynaloženy finanční prostředky ve výši 25 % z výdajů určených na výzbroj. V září 2008 označil jako součást plánů reformy ozbrojených sil také modernizaci jaderného odstrašování do roku 2020, a to nejen ve vztahu k americkému protiraketovému štítu v Evropě, ale i ozbrojenému konfliktu s Gruzii. [9]

■ Nová bezpečnostní architektura v Evropě

Rok a půl po představení nové vize bezpečnostní architektury v Evropě v červnu 2008, jež měla nahradit stávající bezpečnostní systém, uveřejnil 29. listopadu 2009 ruský prezident D. Medveděv návrh *Smlouvy o evropské bezpečnosti* (DEB), která klade důraz na vytvoření společného a nedělitelného bezpečnostního prostoru v euroatlantickém regionu, s cílem odstranit pozůstatky studené války. Dokument předpokládá vznik multilaterální organizace kolektivní bezpečnosti, jejímiž členy se mají stát všechny země nacházející se na euroatlantickém a euroasijském teritoriu od Vancouveru

do Vladivostoku, což je dost zmatečné vymezení. Cílem organizace má být také regulace vznikajících otázek a rozporů, snížení nedůvěry, vypracování adekvátní reakce na výzvy a hrozby v oblasti bezpečnosti. [18] K dosažení tohoto cíle by smlouva měla obsahovat mechanismus konzultací a konferencí členských států.

Podle návrhu se případní signatáři mj. zavazují vést takovou politiku nebo účastnit se takových akcí, které by se zásadním způsobem nedotýkaly bezpečnosti jiného signatáře. Podobně i rozhodnutí přijímaná v rámci organizací, jež je signatář členem, by neměla zásadním způsobem ovlivňovat bezpečnost ostatních spolusignatářů. Stát, který podepsal smlouvu, současně nemůže poskytnout své území k napadení či ohrožení bezpečnosti jiného signatáře. V případě ohrožení nebo napadení jednoho ze signatářů smlouva předpokládá i pravidlo kolektivní obrany, kdy agrese proti jednomu členskému státu může být ostatními členy považována za agresi proti nim samotným. [18]

Je zřejmé, že Medveděvův návrh kolektivní bezpečnosti je v první řadě výhodný pro Rusko. Jak jinak. V případě, že by se signatáři dokumentu staly „všechny státy od Vancouveru do Vladivostoku“, jak zní v návrhu, Rusku by to pomohlo řešit většinu problémů v oblasti bezpečnosti a současně umožňovalo zabránit jakékoliv vojenské akci ze strany západních států, neboť tento dokument nedovoluje organizacím typu NATO, OBSE a EU účastnit se rozhodovacího procesu. Navíc ruský prezident v návrhu „nové bezpečnostní architektury Evropě“ opakovaně uvedl, že atlanticismus je přežitkem z dob studené války, který ztratil svou hodnotu a důvod existence. [9] Z návrhu smlouvy je tak patrná určitá snaha o oslabení NATO a pozice USA v Evropě.

Na druhou stranu Medveděvův projekt smlouvy o evropské bezpečnosti je v určitém smyslu krok správným směrem, neboť nynější architektura skutečně neodpovídá stavu mezinárodních vztahů, který vznikl po studené válce. USA a řada evropských států s předloženým návrhem smlouvy, která by znamenala posílení ruského vlivu, zatím zásadně nesouhlasí. Aby bylo možné dosáhnout určité shody, Rusko bude muset nabídnout svým partnerům garance. Minimálně zrušení moratoria na Smlouvu o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (CFE), vyhlášeného v roce 2007, nebo stažení vojsk z neuznaných republik.

3. Vojenská doktrína Ruské federace

Vojenská doktrína Ruské federace (VD 2010) je systémem oficiálních názorů státu na přípravu k ozbrojené ochraně Ruska. [19] Prioritním směrem vojenské politiky Ruska zůstává nepřipustit závody ve zbrojení, zadržovat a odvracet vojenské konflikty. [20]

Vojenská doktrína Ruské federace z 5. února 2010 je ale vůči Západu velmi kritická, přestože se v červnu 2009 po jednání Rady NATO-Rusko na řeckém ostrově Korfu obě strany dohodly na obnovení vojenské spolupráce a nový generální tajemník NATO Anders Rasmussen ve svém zahraničněpolitickém projevu z 18. září 2009 v Bruselu mluvil o potřebě skutečného, pozitivního strategického partnerství s RF. Není zanedbatelné ani to, prezident B. Obama se v září 2009 rozhodl ustoupit od plánu vybudovat protiraketový štít v ČR a Polsku.

Vysvětlení existuje minimálně dvojí. Za prvé, plán na vytvoření nové vojenské doktríny oznámil ruský prezident již v prosinci 2008 a práce na dokumentu začaly v době bezprostředně ovlivněné situací po rusko-gruzínském konfliktu, kdy vztahy RF se Západem byly značně vyhrocené. Za druhé, po zrušení záměru na rozmístění

protiraketové obrany ve střední Evropě, se USA rozhodly vytvořit v Evropě jiný obranný systém, který počítá s rozmístěním protivzdušných raket v Polsku a některých prvků systému v Rumunsku a Bulharsku, který Ruská federace opět považuje za hrozbu vlastní bezpečnosti.

Další ambivalenci ruského bezpečnostního myšlení lze pozorovat v kontextu globálního vývoje. Na jedné straně se politické a vojenské hrozby snižují, ale na druhé straně dokument zdůrazňuje užití vojenské síly k řešení konfliktů. VD 2010 znovu upozorňuje, že stávající architektura globální bezpečnosti nezaručuje stejnou míru bezpečí všem národům. Současný bezpečnostní systém Evropy je prý potřeba nahradit novou celoevropskou bezpečnostní architekturou, jež znemožní použití vojenské síly jednotlivých států nebo organizací.

Co se týče **ruských národních zájmů**, dokument zmiňuje tyto tři aspekty. Za prvé, snahu rozšířit okruh partnerských států, aby byla posílena mezinárodní bezpečnost na základě společných zájmů. Druhý aspekt uvádí možnost použití ozbrojených sil RF za hranicemi Ruska k ochraně zájmů RF a jeho občanů a k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti, přičemž ochrana ruských občanů v zahraničí je v dokumentu zmíněna třikrát. Poslední aspekt zahrnuje vytvoření a výcvik speciálních útvarů ozbrojených sil k posílení ochrany ekonomických zájmů RF. To pravděpodobně souvisí s ochranou energetické infrastruktury a budoucích zdrojů, například v oblasti Arktidy. [21]

Na rozdíl od předchozí VD 2000, užívá nová VD 2010 vedle termínu *hrozba* také pojem **nebezpečí**. Zatímco vnější hrozby popsané v dokumentu jsou spíše obecné povahy, uváděná nebezpečí jsou velmi konkrétní a odkazují do značné míry na Západ. Za nebezpečí především doktrína označuje **úsilí globalizovat roli NATO**, které se pokouší přiblížit svoji vojenskou infrastrukturu k ruským hranicím mj. cestou rozšiřování paktu o nové členy.

VD 2010 vidí nebezpečí v rozšiřování zahraničních vojenských kontingentů na území států sousedících s RF nebo v jeho blízkosti. Podobně ostře VD 2010 odmítá plány USA na vytváření systému protiraketové obrany, který podle ruského názoru podkopává strategickou stabilitu, stejně jako případné územní nároky vůči RF. V neposlední řadě doktrína prohlašuje za nebezpečí použití vojenské síly v rozporu s Chartou OSN a dalšími normami mezinárodního práva. [9]

Nová vojenská doktrína vyjadřuje varování směrem k NATO, stejně jako vůči Gruzii, Ukrajině a dalším ruským sousedům. Rusko tak posílá jasné varování státům střední a východní Evropy, které jsou součástí americké iniciativy na vybudování protiraketové obrany. Doktrína VD 2010 ukazuje na protichůdnou povahu ruské zahraničí a bezpečnostní politiky, protože v dalších částech dokument naopak volá po posílení a prohloubení vztahů s NATO.

V reakci na zmiňovaná nebezpečí považuje Rusko ve VD 2010 za legitimní používat ozbrojené síly k odvrácení agrese vůči svému území nebo spojencům a k ochraně ruských občanů v zahraničí. Stejně tak si „*Rusko vyhrazuje právo použít jaderné zbraně v odpovědi na použití jaderných či jiných typů zbraní hromadného ničení proti němu a jeho spojencům, jakož i v případě napadení Ruska konvenčními zbraněmi, pokud by byla ohrožena sama existence státu*“. [19]

Zatímco ve Vojenské doktríně z roku 2000 si Rusko vyhrazuje právo použít jaderných zbraní pouze v případě jaderného útoku proti němu či jeho spojencům nebo v reakci na zbraně hromadného ničení nebo na široce pojatou agresi vedenou pomocí konvenčních

zbraní v situaci kritické pro Rusko, nová doktrína zdůrazňuje možnost zahájit nukleární válku nejen jako odvetu, ale i v případě podezření z možného útoku proti Rusku. Přičemž tato doktrína považuje za akt agrese, který povede k odvetnému opatření, i útok na členský stát Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti (OSKB).

Bezpečnostní vztahy Ruské federace v letech 2008-2012

Dokument s názvem Program pro efektivní využívání zahraniční politiky v dlouhodobém rozvoji Ruska, napsaný v únoru 2010 jménem ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova prezidentovi D. Medveděvi, je vůči Západu smířlivější. [22]

Klíčovými slovy dokumentu, který byl zveřejněn 10. května 2010 na webových stránkách ruského vydání magazínu Newsweek, jsou *inovace* a *modernizace* ekonomiky RF. Proti předchozím zahraničněpolitickým a bezpečnostním strategiím Ruska, je z nového dokumentu patrná spíše defenzivní než ofenzivní podoba zahraniční politiky. Snahou RF je vést pragmatičtější zahraniční politiku, která bude založena na bližších vztazích se Západem.

V části věnované multilaterálním a bilaterálním vztahům zmiňuje dokument na prvním místě Evropu, tj. EU, a jednotlivé evropské státy. Dokument vyjádřil snahu o překonání rozporů a vytvoření aliance pro modernizaci s EU, která by měla pomoci vyvést ruskou ekonomiku, založenou převážně na příjmech z prodeje nerostných surovin, z finanční krize.

Na začátku června 2010 představili německá kancléřka Angela Merkelová a D. Medveděv pětibodový plán nového bezpečnostního výboru EU-Rusko. Memorandum navrhuje vytvoření politického a bezpečnostního orgánu, vedeného vysokou představitelkou EU pro zahraniční věci Catherine Ashton a ruským ministrem zahraničních věcí S. Lavrovem, jako fórum pro výměnu informací a názorů na současné otázky mezinárodní politiky a bezpečnosti. Tím by došlo k přenesení bezpečnostní spolupráce mezi EU a Ruskem z úrovně ambasadorů na úroveň ministerskou, kde by se C. Ashton setkávala se S. Lavrovem nejméně třikrát za rok. [23] Postupné zlepšování vzájemné spolupráce pokračovalo i během roku 2011, přestože ve vztazích i nadále zůstávají některé sporné otázky, jako je například energetická bezpečnost nebo zrušení vízové povinnosti pro ruské občany při cestě do EU. Ve vztahu k USA program vyjádřil ochotu zvyšovat vzájemné investice. Dokument hodnotí pozitivně jednání o nové smlouvě o snížení počtu jaderných zbraní START, která byla mezi ruským prezidentem D. Medveděvem a jeho americkým protějškem B. Obamou podepsána dne 8. dubna 2010 v Praze.

V roce 2010 se také zlepšily vztahy mezi RF a Severoatlantickou aliancí. Důležitý impulz přinesla nová koncepce NATO na příštích deset let, kde je spolupráce s RF označena jako záležitost strategického významu, a především lisabonský summit NATO v listopadu 2010. Rusko na summitu nabídlo pomoc NATO s misí v Afghánistánu, především rozšířením tranzitu spojeneckých jednotek a materiálu přes ruské území, nebo s výcvikem afghánských protidrogových jednotek. Druhým pozitivním signálem summitu byla nabídka, aby Rusko spolupracovalo na protiraketové obraně, která by měla chránit celé území NATO i jeho obyvatelstvo. Ochotu Ruska připojit se k tomuto systému vyjádřil na závěr summitu prezident D. Medveděv, ale jen za podmínky rovnoprávného partnerství.

Otázka protiraketové obrany byla jedním z hlavních témat vztahů mezi RF a NATO také během roku 2011. Ovšem spíše než kompromisu, dosáhla vzájemná jednání patu. Navíc koncem listopadu 2011 pohrozil D. Medveděv rozmístěním raket u Kaliningradu a v dalších regionech, které by byly zaměřeny na části západního protiraketového deštníku, pokud nebudou adekvátně rozptýleny ruské obavy. Zároveň pohrozil, že RF odstoupí od smlouvy o omezení strategických jaderných zbraní, kterou podepsal s americkým prezidentem B. Obamou, a nařídil ruské armádě, aby uvedla do bojové pohotovosti radiolokační stanici varování před raketovým útokem, která se nachází v Kaliningradu.

Události arabského jara a pozice Ruské federace

Ukázkou odlišného chápání mezinárodní bezpečnosti mezi EU, NATO a USA na straně jedné a Ruskem na straně druhé byly události tzv. arabského jara v roce 2011. Příkladem rozdílného postoje obou stran byla situace v Libyi zasažené občanskou válkou mezi odpůrci režimu Muammara Kaddáfího a jeho vládními silami. RF jako stálý člen RB OSN se v březnu 2011 zdržela hlasování o rezoluci č. 1973 o bezletové zóně nad Libyí a opakovaně kritizovala mezinárodní vojenskou intervenci spojeneckých sil NATO a některých arabských zemí proti Libyi. Medveděv podepsal rezoluci RB OSN až v srpnu 2011 a Rusko následně 1. září uznalo přechodnou národní radu za jedinou legitimní vládu Libye.

Velice podobná situace nastala i v případě Sýrie, kde od března 2011 došlo k násilným střetům mezi armádou prezidenta Bašára Asada a jeho odpůrci. Ruská federace zpočátku Asadův režim de facto podporovala a v únoru 2012 spolu s Čínou zablokovala rezoluci RB OSN odsuzující násilí v Sýrii. Svůj postoj RF zdůvodňovala tím, že rezoluce obhajovala jednu z účastnických stran občanské války. Návrh podle Ruska vznášel požadavky jen vůči Asadově vládě, zatímco postup opozice ignoroval. O měsíc později však RF na půdě RB OSN odsoudila rychle se zhoršující humanitární krizi v zemi a ruský premiér V. Putin vyzval k ukončení bojů v Sýrii. Tyto události i důvody ruského postoje vyžadují hlubší analýzu, což ovšem představuje téma na samostatný článek.

Závěr: Prosazování principu multilateralismu

Emil Kirchner pojem bezpečnostní kultura vysvětlil na základě tzv. instrumentálních preferencí toho kterého státu. Konkrétně to znamená ptát se, a) zda stát upřednostňuje unilateralismus nebo multilateralismus, b) donucovací nebo přesvědčovací strategii, c) vojenské nebo nevojenské nástroje, d) preventivní působení nebo preemptivní úder. [2]

Bezpečnostní kultura Ruské federace se projevuje trvalou kontinuitou, kdy většinu charakteristických rysů bezpečnostní politiky (prosazování multilateralismu, zveličování hrozeb národní bezpečnosti nebo právo využívat jaderné zbraně) Medveděv v podstatě převzal od svého předchůdce Putina. Ze srovnání výše uvedených ruských zahraničně politických i vojenských doktrín a následně praxe vyplývá, že cíle ruské zahraniční politiky se mění jen velmi málo. Hlavním zásadou Moskvy vždy bylo eliminovat americkou přítomnost v Evropě, podkopat transatlantické vazby a postavit evropské země proti Washingtonu i proti sobě navzájem. Záměrem je časem vytlačit NATO spolu s USA

z Evropy. Proto Dmitrij Medveděv, stejně jako VI. Putin, v ruské zahraniční a bezpečnostní politice v letech 2008-2012 odmítl tzv. unilateralismus (vedoucí postavení jedné mocnosti, USA) a v mezinárodních vztazích zdůrazňoval koncepci *multilateralismu* a *multipolarity*, kde se nové Rusko, jako stále sílící velmoc, stane jedním z vedoucích center současného světa.

Konkrétním příkladem prosazování principu multilateralismu ze strany Ruské federace je Medveděvův plán na vytvoření nové bezpečnostní architektury v Evropě. Podle návrhu smlouvy o evropské bezpečnosti by měla vzniknout nová organizace kolektivní bezpečnosti, jako multilaterální platforma konzultací, jejíž členské státy by měly zajistit regulaci vzniklých rozporů a přijmout adekvátní reakce na výzvy a hrozby v oblasti bezpečnosti v euroatlantickém prostoru.

Během období D. Medveděva ve funkci ruského prezidenta pokračovalo přehánění hrozeb ruské národní bezpečnosti, které se z větší části shodují s výčtem hrozeb identifikovaných VI. Putinem. Zatímco strategické dokumenty, vydané v období let 2000-2008, označují například pokusy snížit politickou, ekonomickou a vojenskou pozici Ruska ve světě, budování protiraketové obrany ve střední Evropě nebo užití vojenské síly NATO za hranicemi obranného působení, za hrozbu pouze nepřímou, Vojenská doktrína 2010 označuje za nebezpečí pro Ruskou federaci především úsilí globalizovat roli NATO, jeho rozšiřování o nové členy, rozšiřování zahraničních vojenských kontingentů na území států sousedících s Ruskem nebo v jeho blízkosti a vytváření systému protiraketové obrany.

V reakci na uvedené hrozby a nebezpečí považuje Rusko za legitimní používat své ozbrojené síly k odvrácení agrese vůči ruskému území nebo spojencům a k ochraně ruských občanů v zahraničí (zasazení ruských ozbrojených sil mimo Rusko). Rusko má právo použít jaderné zbraně jako odpověď na užití jaderných či jiných typů zbraní hromadného ničení proti němu a jeho spojencům, nejen případě napadení RF konvenčními zbraněmi, kdy by byla ohrožena sama existence státu, ale i v případě podezření z možného útoku proti Rusku. Jaderné zbraně lze zasadit proti konvenčním nejen ve velkých válkách, ale také v regionálních a lokálních. Rusko si vyhrazuje právo užití jaderného odstrašování ke zdůraznění vojenské síly a udržení jaderné parity s USA.

Částečně v reakci na rusko-gruzínský konflikt a plán USA na vybudování protiraketové obrany v Evropě, D. Medveděv během svého volebního období zdůrazňoval nutnost modernizace ruských ozbrojených sil a zbraňových systémů, včetně jaderných. Na pořízení jaderných zbraní měla být vynaložena až jedna čtvrtina finančních prostředků z výdajů určených na vyzbrojování.

Stejně jako u VI. Putina, bylo také pro D. Medveděva do značné míry specifickým rysem jeho bezpečnostní a zahraniční politiky používání energetických zdrojů jako politického nástroje. Důležitost otázky energetické bezpečnosti a významu nerostného bohatství pro ekonomický rozvoj RF demonstruje její rozpracování jak v KVP 2008, tak v NBS 2009, která považuje využívání energetických komodit za významný prostředek obrany suverenity a posilování vlivu RF ve světě. [24]

Použitá literatura, zdroje a poznámky k textu:

- [1] Dmitrij Medveděv ve funkci ruského prezidenta skončil v květnu 2012, kdy na základě březnových voleb z téhož roku byl novým prezidentem na období šesti let zvolen Vladimir Putin.
- [2] KIRCHNER, Emile and SPERLING James (eds.). *Global security Governance: competing perceptions of security in the 21st Century*. London: Routledge, 2007.
- [3] EICHLER, Jan. *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*. Praha: Karolinum, 2011.
- [4] *Koncepcija vnešnej politiki Rossijskoj federaci*. [online] Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoj federaci: Utverdena prezidentom Rossijskoj Federacii D. A. Medvedevym, 12 июля 2008 г. [cit. 2012-07-28]. Dostupné z <<http://www.mid.ru>>.
- [5] KONECKÝ, David. Několik poznámek ke změně Koncepci ruské zahraniční politiky. *Mezinárodní politika*, 2008, roč. 32, č. 11.
- [6] HAAS de, Marcel. *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century. Putin, Medvedev and beyond*. London: Routledge, 2010.
- [7] CYGANOK, Anatolij. Uroky pjatidnevnoj vojny v Zakavkaz'je. [online] *Nezavisimoje vojennoje obozrenije*, 29 avgusta 2008. [cit. 2012-07-29] Dostupné z <http://zagolovki.ru/article/30Aug2008/armia_>>.
- [8] „Základem militarismu je proces militarizace, který se vyznačuje třemi hlavními rysy: navyšování vojenských rozpočtů, budování velkých vojenských jednotek (divize, armádní sbory, armády) a zvyšování počtu vojáků na tisíce obyvatel. Na to pak navazuje militarismus jako způsob jednání, který Johan Galtung vymezil jako sklon k využívání přímého násilí, ať už vyprovokovaného nebo ne, sloužícího k řešení konfliktů nebo k jejich podněcování.“ Galtung, J. Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27 (3), 1990., s. 291-305.
- [9] *Strategija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Federacii do 2020 g.* [online]. Sovet bezopasnosti Rossijskoj Federacii, 12 maja 2009, no 537. [cit. 2012-07-31]. Dostupné z <<http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>>.
- [10] IGUMNOVA, Ludmila. Russia's Strategic Culture between American and European Worldviews. *Journal of Slavic Military Studies*, 2011, roč. 24, č. 2, str. 253-273.
- [11] TICHÝ, Lukáš. Zahraniční politika Dmitrije Medveděva a vztahy s NATO. In BUREŠ, Oldřich – ŠMÍD, Tomáš. *Globální bezpečnost v Obamově éře*, Praha: MUP, 2010.
- [12] OLDBERG, Ingmar. Aims and Means in Russian Foreign Policy. In KANET, Robert, E. (ed.). *Russian Foreign Policy in the 21st Century*. Palgrave Macmillan, 2011.
- [13] HAAS de, Marcel. Russia's Military Doctrine Development (2000-10). In BLANK, Stephen J. (ed.). *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine*. Strategic Studies Institute, March 2011.
- [14] NICHOL, Jim. *Russian Military Reform and Defense Policy*. [online]. Congressional Research Service, August 24 2011. [cit. 2012-07-29]. Dostupné z <<http://www.fas.org/sgp/crs/row/R42006.pdf>>.
- [15] NAUMOV, Igor. Puški vmesto masla. [online]. *Nezavisimoje vojennoje obozrenije*, 15 sentjabra 2008. cit. 2012-07-31]. Dostupné z <<http://bibliotekar.ru/encSlov/15/274.htm>>.
- [16] FELGENHAUER, Pavel. A Military Reform That does not Seem to Satisfy Anyone. [online]. *Eurasia Daily Monitor*, 2008, roč. 5, č. 241 [cit. 2012-07-29]. Dostupné z <[http://www.jamestown.org/sing-le/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=34282](http://www.jamestown.org/sing-le/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=34282)>.
- [17] SAVELYEV, Alexander, G. Russian Defence Doctrine. In BLANK, Stephen J. (ed.). *Russian Military Politics and Russia's 2010 Defence Doctrine*. Strategic Studies Institute, March 2011.
- [18] *Dogovor o evropskoj bezopasnosti*. [online]. Prezident Rossii, 29 nojabrja 2009. [cit. 2012-08-05]. Dostupné z <<http://kremlin.ru/news/6152>>.
- [19] *Vojennaja doktrina Rossijskoj Federacii* [online]. Prezident Rossii, 5 febralja 2010. [cit. 2012-08-11]. Dostupné z <http://news.kremlin.ru/ref_notes/461>.
- [20] **Plné znění ruské voj. doktríny 2010: Krasnaja zvezda**, 2010, 10.2.-16.2., s. 4-7. **Hlavní body:** Voj. hrozby Ruské federaci, ruská voj. politika, zadržování a prevence voj. konfliktů, nasazení OS a jiných ozbrojených sborů v době míru, při bezprostředním ohrožení a v době války, rozvoj voj. organizace, výstavby OS a jiných ozbrojených sborů, voj. plánování, voj.-ekonom. zabezpečení obrany, výzbroj OS, materiální zabezpečení. OS, rozvoj OPK, mobilizační příprava, spolupráce se zahraničím.
- [21] KULHÁNEK, Jakub – FEDOROV, Yury. Russia's new military doctrine: Is the reset over? [online]. *Europe's World*, February 22, 2010. [cit. 2012-08-10]. Dostupné z <http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home_old/PartnerPosts/tabid/671/PostID/1153/language/en-US/Default.aspx>.

- [22] *Programma efektyvno ispol'zovanija na sistemoj osnove vnešnepolitičeskich faktorov v celjach dolgosročnovo razvitija Rossijskoj Federacii.* [online]. Ministerstvo inostrannych del, 10. maja 2010. [cit. 2012-08-11]. Dostupné z <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kuzyo/4bec22fe3e992/view_print/>.
- [23] BALABÁN, Miloš. NATO a Rusko na konci první dekády 21. století: Nedůvěra, společné zájmy, spolupráce? *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19, č. 4, str. 93-94.
- [24] Příkladem užívání energetických zdrojů jako nátlaku RF vůči druhému státu byla rusko-ukrajinská plynová krize z ledna 2009, která ohrozila energetickou bezpečnost EU. NSB 2009 označuje energetickou bezpečnost za možnou hrozbu a nevylučuje možné soupeření o energetické zdroje v blízkosti ruských hranic.

Zkratky užívané v textu:

CFE	Smlouva o snížení konvenčních sil v Evropě z r. 1990 (Moskva přestala podmínky CFE dodržovat v r. 2007)
DEB	Smlouva o evropské bezpečnosti (ruský návrh) z r. 2009
KNB 2010	Koncepce národní bezpečnosti z r. 2010
KVP 2008	Koncepce zahraniční politiky Ruské federace z r. 2008
NBS 2009	Národní bezpečnostní strategie Ruské federace do roku 2020 (z r. 2009)
OSKB	Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti. Zahrnuje sedm zemí bývalého SSSR: Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Rusko, Tádžikistán a (od r. 2006) Uzbekistán. Je přímým následovníkem tzv. taškentské smlouvy (o kolektivní bezpečnosti) z roku 1992, které byla v r. 2002 v Kišiněvu dána podoba mezinárodní organizace. Ázerbájdžán a Gruzie, které také patřily mezi původní signatáře taškentské smlouvy, neprodloužily roku 1999 své členství v tomto obranném mechanismu. OSKB má pozorovatelský status při Valném shromáždění OSN.
SNS	Společenství nezávislých států, vznik 1991 v Alma Atě, členové: Rusko, Arménie, Ázerbájdžán, Kazachstán, Kyrgyzstán, Republika Belarus (Bělorusko), Republika Moldova (Moldavsko), Tádžikistán, Uzbekistán; přidružené členství: Turkmenistán, Ukrajina; Gruzie r. 2008 po válce s Ruskem ze SNS vystoupila.
ŠOS	Šanghajska organizace spolupráce se sídlem v Pekingu (zal. 2001). Sdružuje kromě Ruska a Číny, jež v ní mají dominantní roli, též Kazachstán, Uzbekistán, Kyrgyzstán a Tádžikistán, pozorovateli jsou Indie, Írán, Pákistán a Mongolsko.
VD 2010	Vojenská doktrína Ruské federace z r. 2010

Obranná strategie České republiky je naplňována prostřednictvím rozhodnutí vlády České republiky a navazujících prováděcích dokumentů v gesci Ministerstva obrany. Na základě této strategie bude aktualizován Plán obrany České republiky. Vláda je zpravidla jednou za dva roky informována o realizaci Obranné strategie České republiky prostřednictvím Zprávy o zajištění obrany České republiky, kterou projednávají též příslušné parlamentní výbory.

Obranná strategie České republiky bude aktualizována po deseti letech. V případě závažných změn bezpečnostní situace může vláda České republiky rozhodnout o její aktualizaci dříve.

Z Obranné strategie České republiky, chváleno vládou ČR 26. 9. 2012.